

סימן א

הקרבה בלא בית בקרבן פסח

פתיחה

נאמר במשנה (עדויות ח, ו) :

אמר רבי אליעזר: שמעתי כשהיו בונים בהיכל עושים קלעים להיכל וקלעים לעזרות, אלא שבהיכל בונים מבחוץ ובעזרה בונים מבפנים. אמר רבי יהושע: שמעתי שמקריבין אף על פי שאין בית, ואוכלים קדשי קדשים אף על פי שאין קלעים, קדשים קלים ומעשר שני אף על פי שאין חומה.

דין זה התקבל להלכה על ידי כל הפוסקים, ראשונים ואחרונים, והארכתי בביאורו במקום אחר.¹ בפשטות נראה שדין זה אמור בכל הקרבנות, ובכללם קרבן פסח.² כמו כן, נראה שדין זה אמור גם במזבח שנבנה בזמן חורבן, ולא רק במציאות של מזבח שהיה בנוי בזמן הבית ונשאר במקומו לאחר חורבן הבית. לאור זאת, יש לעיין בדברי הרב מנחם מנדל כשר (תורה שלמה ח"ב עמ' 17 הערה תע, ובמילואים סי' ו עמ' 155-157; ושוב בהגדה שלמה עמ' 131-133),³ שערער על דין מקריבין אף על פי שאין בית במובנו הפשוט, מכוח הבנתו

1. מאמרי: הקרבה בלא בית – זכות שהיא חובה, האוצר יח (אב תשע"ח) עמ' סז-עח.
2. וכן כתבו אחרונים רבים, ובכללם הדרישת ציון לאורך ספרו, חת"ס (יו"ד, רלו), מהר"ץ חיות (סנהדרין יא, ב ד"ה גמ' דלמא; נידה ו, בעל תד"ה בשפחתו), בית יצחק (ב, קיט, א), דבר אברהם (ג, יט ד"ה וידיד), ועוד. ויעוין עוד במשנת המועדים (גרבוז; סי' יז) שדן לומר שדין זה שייך באופן מיוחד דווקא בפסח, ושיש בדבר חיוב אף לאחרונים הסבורים שבקרבנות אחרים הקרבה בלא בית אינה אלא רשות (ושיטת האחרונים הללו נידונה באריכות במאמרי הנ"ל בהערה הקודמת, ואכמ"ל).
3. ישנם מספר הבדלים בין הנוסח בתורה שלמה לנוסח בהגדה שלמה. הציטוטים לקמן הועתקו מתורה שלמה, וההבדלים המשמעותיים צוינו בהערות שוליים.

פסח לה' | סימן א
הקרבה בלא בית בקרבן פסח

במקורות שונים במדרשי חז"ל. עיקרו של ערעורו הוא על הקרבת פסח כשיש רק מזבח ואין בית, אך נראה שמדבריו מסתעף גם ערעור כללי על היתכנות הקרבת קרבנות בלא בית בזמן חורבן, וכפי שיתבאר.

מדרש הגדול: היקש פסח ועיבור השנה לעניין הצורך בבית הבחירה

נאמר במדרש הגדול (דברים טז, א):

'שמור את חדש האביב ועשית פסח' – מה פסח אין את עושה אלא בבית הבחירה, אף עיבורין לא תהא מעבר אלא בבית הבחירה.

על פי דברי המדרש, כתב הרב כשר (תורה שלמה שם עמ' 155-156):

מבואר לפנינו שדעת מאן דאמר זה, שהקרבת הפסח היא רק בזמן שיש בית הבחירה, ואז, כשיש סנהדרין, אפשר לעבר השנה, שזה נכלל בקרא שמור את חדש האביב, והוקשו שניהם זה לזה [...] ואם נימא שמן הדין מקריבין אף בזמן הזה, הרי נדחה ההיקש. ומוכח שזה היה דבר ברור, שבזמן שאין בית הבחירה ואין סנהדרין, אין קרבן פסח.⁵

אמנם הרב כשר התקשה מהמשך דברי המדרש (שם):

'ועשית פסח לד' אלקיך', אין לי אלא בפני הבית, שלא בפני הבית מנין? תלמוד לומר: 'כי בחדש האביב הוציאך ד' אלקיך ממצרים לילה' – בין בפני הבית בין שלא בפני הבית.

לכאורה בדברים אלו מבואר שהפסח נהוג אף שלא בפני הבית. ביישוב הסתירה כתב הרב כשר (עמ' 156):

4. עמ' שנא במהד' מוה"ק. ממדרש זה הועתקו הדברים לימדרש תנאים לספר דברים' ששחזר- ערך רד"צ הופמן, עמ' 90 במהדורתו.

5. הציטוט מתורה שלמה. הלשון בהגדה שלמה מעט מסויגת: 'וימוכח שסובר מאן דאמר זה שבזמן שאין בית הבחירה אין קרבן פסח'.

פסח לה' | סימן א
הקרבה בלא בית בקרבן פסח

ומלבד שזה סותר לכאורה המאמר הקודם, קשה להבין איך הוא הלימוד מקרא. ורד"ה⁶ כותב: שכשם שביציאת מצרים לא היה בית, כן לעתיד תעשה פסח אפילו שלא בפני הבית. ואולי כוונתו על הבמה, או על מועד של פסח, כמבואר לקמן סוף פסוק ט.⁷

פירושו האחרון מתקבל יותר, כי שם כתוב ממש הלשון שלפנינו: 'ועשית חג שבועות לה'', אין לי אלא בפני הבית, שלא בפני הבית מנין? תלמוד לומר 'תחל לספור' – בין בפני הבית בין שלא בפני הבית. ונראה ברור שכן כוונתו על עיקר חג הפסח, ולהוציא ממאן דאמר בפסחים (קכ, א) שמצה בזמן הזה דרבנן מפני שתלוי בקרבן פסח, אבל חג הפסח שהוא זכר ליציאת מצרים לא תלוי בקרבן פסח.

ואם יש את נפשך לומר שמייירי מקרבן פסח, יש לומר שכוונתו שלא בפני הבית, תיכף אחר החרבן, בזמן שהיו עדיין סנהדרין, אז הדין שאפשר להקריב.

נראה שיש לדון מכמה צדדים בדברי הרב כשר: ראשית, בספר יהושע (ה, י) מבואר שבני ישראל עשו פסח בגלגל אשר בערבות יריחו. ואף בבבלי (זבחים קיד, ב; קיז, א; קיח, א; קיט, א) מבואר להדיא שנעשה פסח בזמן היתר הבמות, ולא נאסרה אלא עשייתו בבמת יחיד, אך בבמת ציבור הוא נעשה. וכן כתב הרמב"ם (ה' קרבן פסח א, ג). ואי נימא שפסח אינו נעשה אלא בבית הבחירה, יקשה על כך מכל המקורות הללו, שהרי הגלגל אינו בית הבחירה. וכדי ליישב זאת, צריך לומר שאין כוונת המדרש לבית הבחירה לאפוקי במת ציבור, אלא לאפוקי מציאות של מזבח בלבד בלי בית לידו. אך זו כבר נטייה מפשטות לשון המדרש, וצ"ע.

6. [=רד"ה הופמן בהערותיו למדרש תנאים (לעיל הערה 4), הערה ו. בדברי רד"ה הופמן במקור, מהמילה 'אוי' עד סוף המצוטט כאן בשמו, נכתב בתוך סוגריים עגולים. לאחר המצוטט כאן, הוסיף הרד"ה הופמן שלא בסוגריים את ההערה הבאה: 'אמנם ע' עדיות פ"ז מ"ו, ולקמן צד 92 אות ה". מה שצ"ל למשנה בעדויות לכאורה אינו מובן, ואולי צ"ל פ"ח מ"ו, והיא משנת מקריבין אף על פי שאין בית הני"ל. ומה שצ"ל לצד 92, כוונתו לאמור בהמשך המדרש שם: 'אשר ה' אלקיך נותן לך – להוציא שבחוצה לארץ, ומזה משמע שפסח אינו תלוי במקדש, ולא יצאה מן הכלל אלא חוצה לארץ (ונראה דהיינו בזמן היתר הבמות, וכדלקמן)].

7. [ע"כ דברי רד"ה הופמן.]

פסח לה' | סימן א
הקרבה בלא בית בקרבן פסח

שנית, בדברי חז"ל (ברכות סג, א) מבואר שעיבור השנה נהג גם לאחר חורבן הבית. וכן מבואר (סנהדרין יא, ב) שהוא נהג לא רק בירושלים, וכבר עמד בזה הרב כשר, ולכן סייג את דבריו ל'**מאן דאמר** זה שהקרבת הפסח' וכו'. ומכל מקום, נמצא שדברי המדרש נסתרים משתי סוגיות ערוכות, שבהן כלל לא מוזכרת דעה המגבילה את עיבור השנה לסנהדרין במקדש בלבד.

שלישית, פירושו השני של רד"צ הופמן לדברי המדרש אינו מרווח כל כך, שהרי 'פסח' בלשון התורה הוא הקרבן הקרב בי"ד בניסן, ולא בט"ו בו (יעוין בדברי הרי"ד בפסקיו ובתוספותיו לפסחים צט, ב; וכן בתוס' קידושין לו, ב ד"ה ממחרת; ובתוס' רבינו שמואל קידושין שם ד"ה ממחרת). ועוד קשה, שמקרא מלא ממשיך ואומר 'וזבחת פסח [...] לְזִבְחָ אֶת הַפֶּסַח [...] תִּזְבַּח אֶת הַפֶּסַח' (דברים טז, ב-ו), וקשה אפוא להעמיד את הדרשה כמתייחסת ליו"ט ולא לקרבן פסח. ונראה שהרב כשר הרגיש בזה, וזו הסיבה לכך שנדחק לפרש שאין הכוונה לעצם היו"ט אלא למצוות אכילת מצה בו, שנזכרה בפסוק סמוך (שם, ג): 'שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני'. ועדיין נראה שדבריו מופלגים מלשון המדרש ומלשון הכתוב: 'פסח'. ולכאורה יש לדחות גם את עצם הטענה שמהדרשה הנוגעת לשבועות מוכח שגם בפסח הכוונה ליו"ט (או למצווה מצה) ולא לקרבן פסח, ולעולם אימא לך דהא כדאיתא והא כדאיתא.

רביעית, לא מובן מה מועילה העמדת דברי המדרש בכגון שחרב הבית ועדיין יש סנהדרין. והרי אם ישנה דרשה המצריכה דווקא מקדש בנוי כדי לעשות פסח, אזי אין לנו תועלת בכך שעדיין יש סנהדרין. וצ"ע.

מכל זה נראה יותר כפירושו הראשון של רד"צ הופמן, שלפיו פסח קרב בבמת ציבור, והקרבתו אינה מותנית בכך שבית הבחירה בנוי. וכאמור, היתר הקרבת פסח בבמת ציבור אינו צריך לפנינו, והוא הונהג הלכה למעשה ותועד לדורות בספר יהושע ובדברי חז"ל.

לאור כל זה, נראה שיש ליישב את עצם הסתירה בדברי המדרש: הא בזמן הבית, הא בזמן היתר הבמות. בזמן הבית, הפסח קרב דווקא בו; ובזמן הבמות,

פסח לה' | סימן א
הקרבה בלא בית בקרבן פסח

הפסח קרב בבמת ציבור. נראה שיש לסייע להבנה זו מכך שהמדרש לומד מפסח לעיבור השנה מבלי צורך לבסס את הקביעה שפסח אינו נעשה אלא בבית הבחירה, ואם כדברי הרב כשר שהמדרש בא ללמד דין בדיני קרבן פסח, לא ברור מה הביסוס לדין זה, והיאך 'זה היה דבר ברור', כלשונו, אם לאמיתו של דבר אין זה ברור כלל. אמנם לפי מה שהתבאר, אין בדברי המדרש כל חידוש בנוגע לפסח, והחידוש הוא רק בלימוד מפסח לעיבור השנה, שכשם שבפסח נאמר להדיא בפסוק (דברים שם, ה-ו) שאין להקריבו אלא במקדש ולא בכל מקום ואתר, כך גם עיבור השנה. ואת זה משלימה הדרשה השנייה ומלמדת שבזמן שבו מותרת ההקרבה בבמות, גם הפסח קרב בבמה.⁸

מדרש הביאור: קרבן פסח נוהג רק 'בארץ ובזמן העבודה'

מדרש נוסף שהביא הרב כשר הוא מדרש הביאור (שמות יב, כה):
ושמרתם את העבודה הזאת – אין קרבן פסח נוהג אלא בארץ, ובזמן העבודה.

וכתב הרב כשר (תורה שלמה שם עמ' 17 הערה תע):

יש כאן חידוש גדול, שקרבן פסח אינו נוהג אפילו בארץ אלא בזמן העבודה. ונראה שדורש המלה 'העבודה', שהתורה קראה שחיתת קרבן פסח בשם 'העבודה', מה שלא מצינו בשום קרבן פרטי שיקרא בשם 'העבודה', רק עבודות המשכן והמקדש נקראים בשם כללי: 'עבודה'. לאשמעינן שקרבן פסח אינו נוהג, רק בזמן שנוהגות עבודת המקדש של תמידין ומוספין. ולא נלמד מקרבן פסח במצרים שעשו בזמן שלא נהגו בשאר קרבנות. וראה מה שכתבתי במילואים שמכאן ראייה להשיטות שאי אפשר להקריב קרבן פסח בזמן הזה אפילו לפי הדין שמקריבין אף על פי שאין בית.

אמנם נראה שגם בזה יש להעיר כמה הערות: ראשית, הרב כשר מבחין בין 'זמן' שנוהגים בו תמידין ומוספין לזמן שאין נוהגים בו תמידין ומוספין.

8. ובדומה לזה, לדעת הרמב"ם רוב סמכויות הסנהדרין קיימות גם כשאינם נמצאים במקדש.

9. הרב כשר ציטט מכתב היד. מאז נדפס המדרש על ידי מכון משנת הרמב"ם, בההדרת הרב יוסף קאפח, והדברים אכן מופיעים שם (עמ' שכד).

פסח לה' | סימן א
הקרבה בלא בית בקרבן פסח

והבחנה זו צריכה ביאור, האם הכוונה להקרבה בפועל של תמידין ומוספין או לחיוב הלכתי בהקרבה זו: מסתבר שהכוונה לחיוב הלכתי ולא להקרבה בפועל, שכן זמן שבו יש חיוב לעבוד, הוא בהחלט 'זמן העבודה', גם אם משום מה החיוב אינו מקוים בפועל, באונס או בשוגג או במזיד. והשתא דאתינן להכי, לא מובן מהו זמן שראוי להקרבת פסח אך אינו ראוי להקרבת תמידין ומוספין, והרי מקריבין תמידין ומוספין אף על פי שאין בית. וגם לא ברור מדוע תמידין ומוספין מוכרים כ'עבודת המקדש' ללא צורך בפסוק שיקרא להם עבודה, ואילו פסח אינו מוכר כעבודת המקדש אלמלא דרשה זו, ומאי חזית דדמא דתמידין ומוספין סומק טפי מדם הפסח, והרי כולם כבשים הם ומרועה אחד נקנו. וצ"ע.

שנית, לכאורה אין זה ברור שרק קרבן פסח נקרא עבודה. ומצאנו שאפילו תרומה נקראה עבודה (פסחים עב, ב - עג, א).

שלישית, לכאורה דווקא ממדרש זה עולה שיש אפשרות לעשיית פסח שלא במקדש, שכן אם פסח אינו נעשה אלא במקדש, לא מובן מאי 'אלא בארץ', וכי יש מקדש שאינו בארץ? ולכאורה נראה שהכוונה להקרבה בבמה, ואף שסתם במה יכולה להיות בחו"ל (כמבואר בספר תורת הבמה עמ' ש-שב), פסח אינו קרב אלא בארץ. ואולי יש לדחות ולומר שהכוונה לפטור מפסח את מי שאינו מתגורר או נמצא בארץ, ויעוין עוד לקמן (עמ' נו) באפשרות זו. ומכל מקום, להלכה נראה שגם המתגורר בחו"ל חייב בקרבן פסח, וכפשטות הרמב"ם שחייב את כל ישראל בעשיית הפסח ולא התנה זאת במקום מגורים, וכמבואר לקמן (שם).

הבנת הרב כשר בדין מקריבין אף על פי שאין בית

בהמשך דבריו, נדרש הרב כשר להבהרת היחס בין המדרשים הללו ובין דין מקריבין אף על פי שאין בית, וכך כתב (עמ' 156):
אך לכאורה ברייתא הנ"ל¹⁰ היא נגד משנה בעדיות פ"ח מ"ו: שמעתי שמקריבין אע"פ שאין בית. וכן פוסק הרמב"ם פ"ו מהל' בית הבחירה הי"ד-הט"ו. וכאן

10. = דברי מדרש הגדול, שזוהו על ידי רד"צ הופמן והרב כשר בעקבותיו כלקוחים ממדרש תנאים.

פסח לה' | סימן א
הקרבה בלא בית בקרבן פסח

אומר: מה פסח אין את עושה אלא בבית הבחירה. אולם מצאתי בפירושו הר"י מיגאש לשבועות (טז, א), מפרש [ה]משנה באופן שאין כאן סתירה, וז"ל: מקריבין אע"פ שאין בית, כלומר, אפילו נפלו כותלי ההיכל, שנמצא שאין שם בית, קדושתו עומדת היא, ואין נמנעין מלהקריב קרבנות צבור על גבי המזבח וכו'.¹¹ מבואר להדיא¹² שהוא מפרש **שהמשנה קאי בזמן הבית, שהיו עדיין הסנהדרין**,¹³ אלא שנפלו כותלי הבית, הדין שמקריבין, אבל לא מיירי בזמן הזה. והארכת¹⁴ בביאור שיטתו וכל דבריו שם. ועל פי זה מדויק הגירסא בגמרא זבחים (קז, ב): שמעתי 'שהיו' מקריבין. ומה שמוכח מגמרא שם ומגילה (י, א) וזבחים (ס, ב וש"נ) שדין המשנה קאי גם בזמן הזה, עיין שם בתוס', כבר תירצו האחרונים סוגיות אלו לשיטת הראב"ד ששייג שם על הרמב"ם. ודעתו, שאפילו למאן דאמר קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולעתיד לבא, לא אמר אלא לשאר ארץ ישראל, אבל לירושלים ולמקדש לא [...] ומדברי מדרש תנאים הנ"ל, ראייה מפורשת לשיטת הראב"ד.

בדברים אלו מרחיב הרב כשר את ערעורו מפסח בלבד אל כלל הקרבנות, ומציע הבנה חדשה בעצם דין מקריבין אף על פי שאין בית, המעקרת את האפשרות לבנות מזבח ולהקריב עליו בזמן חורבן. ובאמת בראשית דבריו (עמ' 155) התנסח הרב כשר בלשון: 'שאי אפשר להקריב קרבנות בזמן הזה', לשון שאינה מוגבלת לפסח אלא מתייחסת לכל הקרבנות, ובשונה מלשונו הנ"ל:

11. [ע"כ דברי הר"י מיגאש. ויש להעיר שבספר במשמרת הפסח (ח"א סי' ב עמ' נג) הביא שיש מדייקים מהלשון 'ואין נמנעין' שהקרבה בלא בית היא רשות ולא חובה, וכשיטה שהובאה באריכות במאמרי הנ"ל (הערות 1-2). ולכאורה יש לדחות, דפשוטות 'אין נמנעין' היא שאין להימנע, אלא יש להקריב. ויעוין עוד בזה בספר במשמרת הפסח (שם עמ' ה-ח ועמ' נ ואילך), ואכמ"ל עוד.]

12. [מילה זו הושמטה בהגדה שלמה.]

13. [בהגדה שלמה הושמט אזכור הסנהדרין, ונוספה המילה במקרה, כך: 'שהמשנה קאי בזמן הבית שבמקרה נפלו כותלי הבית'.]

14. [לא ידוע לי היכן האריך. ונראה שהמילה 'שם' בסוף משפט זה מתייחסת לדברי הר"י מיגאש ולא לדברי הרב כשר.]

פסח לה' | סימן א
הקרבה בלא בית בקרבן פסח

'שאי אפשר להקריב קרבן פסח בזמן הזה אפילו לפי הדין שמקריבין אף על פי שאין בית'. וצ"ע.

מכל מקום, לכאורה גם על דברים אלו יש להעיר: ראשית, ההוספה 'אבל לא מיירי בזמן הזה' אינה מפורשת כלל וכלל בדברי הר"י מיגאש, ואינה נובעת מדבריו, לא להדיא ולא שלא להדיא, לא במישרין ולא בעקיפין. ולעולם אימא לך שמה שכתב שנפלו כותלי היכל הוא דוגמה בעלמא להמחשת הקביעה העקרונית שהקדושה אינה תלויה במבנה המקדש, אך אין חילוק בין במקרה שבו נפלו כותלי הבית ובין הזמן הזה. ובאמת לא ברור כל כך מה הטעם לחדש חילוק כזה, ומה ייתן לך ומה יוסיף לך שהיו כתלים ונפלו (וצ"ע אם מה שכתב בהגדה שלמה שנפלו 'במקרה' הוא בדווקא, והאם כוונתו לאפוקי נפילה שאינה במקרה), ובמה זה עדיף על מציאות שבה מעיקרא לא היו כתלים. והרי בין בזה ובין בזה, כעת אין כתלים, ואטו כתלי העבר הם שמתירים להקריב בהווה? וצ"ע. הן אמת שכעין חילוק זה מובא גם בהערות הגרי"ש אלישיב (יומא פא, א ד"ה כתב; ויעוין עוד בהערותיו שבועות טו, ב ד"ה בנין ביו"ט), אך גם על דבריו יש לדון, וכבר עמדתי בזה במקום אחר (לעיל הערה 1, עמ' עא).

שנית, הרב כשר לא פירט מיהם 'האחרונים' שכבר תירצו את הסוגיות לשיטת הראב"ד, והדברים אינם מובנים מאליהם. ומה שכתב שדווקא שאר ארץ ישראל קידשה לעתיד לבוא ולא המקדש, לכאורה אינו מהווה הסבר לסוגיות אלו שבהן מבואר שאף המקדש התקדש לעתיד לבוא, וצ"ע.

ובחיפוש בדברי האחרונים, לא מצאתי מזוור לקושי זה: יש מהאחרונים¹⁵ שאכן ראו בסוגיות אלו מענה להשגת הראב"ד והצדקה לדברי הרמב"ם שעליהם השיג הראב"ד; יש מהאחרונים¹⁶ שהבינו שהראב"ד מסכים לכך שמקריבין אף על פי שאין בית גם בזמן הזה, ופירשו את לשונו בהשגתו באופן

15. ראשון לציון (מגילה י, א ד"ה וקסבר), מלך שלם (הלי בית הבחירה ו, טו), צרור החיים (יעקב; הלי מעשר שני ו, טז).

16. דרישת ציון (מאמר קדישין אות ד), משפט כהן (סי' צו ד"ה והנה הביא).

פסח לה' | סימן א
הקרבה בלא בית בקרבן פסח

שאינן בה ערעור על כך; ויש מהאחרונים¹⁷ שהבינו שהראב"ד דחה את הדין דמקריבין אף על פי שאין בית מפני סוגיות אחרות. אלו ואלו לא ערערו על כך שדין המשנה קאי גם בזמן הזה. ואולי כוונת הרב כשר במה שכתב 'יתירצו האחרונים' לא לתירוץ שמיישב את הסוגיות הללו, אלא לתירוץ שמצדיק את הנטייה מהם בהכרעת ההלכה. ומכל מקום, אין בזה כדי ליישב את דברי הרב כשר, שכן אם לו יהיבנא ליה שסוגיות אלו נדחות מההלכה, סוף סוף מבואר בהן שדין מקריבין אף על פי שאין בית אמור גם בחידוש עבודת המקדש, ולא רק בנפילת כותלי הבית, ובפשטות אין טעם לחדש מחלוקת סוגיות בעניין זה. וכנראה כוונת הרב כשר לאחרונים אחרים,¹⁸ וצ"ע.

שלישית, גם כאן לא מובן מה מועיל לנו שהיו עדיין הסנהדרין, והרי גם לשיטתו הקרבת הפסח אינה תלויה בסנהדרין. וצ"ע.

ראיית הרב כשר מנוסח ההגדה

אחר הדברים האלה, הוסיף הרב כשר (עמ' 157) והביא ראיה לשיטתו שאין פסח אלא במקדש בנוי, מנוסח ההגדה:

הרמב"ם פ"ז מהל' חמץ ומצה ה"ה מביא נוסח המשנה, ולבסוף אומר: 'פסח שהיו אבותינו אוכלים בזמן שבית המקדש קיים' [...] והנה, להשיטות שיש מצות הקרבת קרבן פסח גם בזמן הזה, למה לא תקנו הנוסח: 'פסח שהיו אבותינו אוכלים בזמן שהקריבוהו'. למה תלו הדבר בבית המקדש? הרי מקריבין אף על פי שאין בית [...] ולפי מה שכתבתי, רצו להשמיענו ההלכה המבוארת במדרש תנאים: מה פסח אין את עושה אלא בבית הבחירה. ובשכל טוב בא דף 130: וכיון שחרב בית המקדש ובטלו קדשים, אין לנו להזכיר בשר פסח כל עיקר, אלא כורכין מצה ומרור ואוכלין בלא ברכה זכר למקדש. הדגיש גם כן: מכיון שחרב בית המקדש, בטלו קדשים.

17. אבן ישראל (הל' בית הבחירה ו, ז ד"ה מעתה הרמב"ם).

18. בספר המפתח (הל' בית הבחירה ו, יד) צוינו עשרות רבות של אחרונים שעסקו בהשגת הראב"ד.

פסח לה' | סימן א
הקרבה בלא בית בקרבן פסח

נראה שגם על דברים אלו יש להעיר: ראשית, יש לדון על עצם הדיוק, שהרי אמת היא שאבותינו היו אוכלים את הפסח בזמן שבית המקדש קיים. ולא רק שזו האמת ההיסטורית: זו גם האמת ההלכתית, שהרי הצורה המתוקנת והרצויה, היא להקריב במזבח שבבית המקדש ולא להקריב במזבח בודד ללא בית, ולכן אך טבעי ומתבקש הוא שצורה זו היא שתיקבע לדורות בנוסח ההגדה, ואין צורך לנסח את ההגדה באופן שיכלול אפשרויות דיעבדיות ורחוקות. ויותר מזה יש להשיב על הדיוק מדברי השכל טוב, שכן הקדשים אכן בטלו משחרב בית המקדש, ומה יעשה הבן ולא יזכיר את חורבן הבית בבואו לתאר את הסיבה שאין לנו להזכיר בשר פסח. ומלבד כל זאת, הרי המזבח נדרש לכל הדעות כדי להקריב, ונראה שהוא עצמו מהווה חלק מהבית, וכפי שכתבתי במקום אחר,¹⁹ כך שגם למי"ד מקריבין אף על פי שאין בית, יש צורך לבנות לפחות חלק מבית המקדש כדי להקריב פסח ושאר קרבנות.

שנית, כריכת המקדש עם הקרבנות מופיעה רבות בחז"ל,²⁰ ולדרכו של הרב כשר נצטרך לומר שבכל המקומות הללו, חז"ל 'הדגישו' את המקדש ונטו מהדין המוסכם להלכה שמקריבין אף על פי שאין בית, וזה אינו. ועוד קשה, שבחלק מהמקורות הללו מוזכר גם המזבח בסמיכות למקדש.

19. במאמרי: בניית וחינוך המזבח בטומאה, אסיף ז' (בעריכה).

20. כגון במשנה (נזיר ה, ד): 'כשעלו נזירין מן הגולה ומצאו בית המקדש חרב', ובגמרא (ב"ב ס, ב): 'כשחרב הבית בשניה, רבו פרושין בישראל שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין. נטפל להן ר' יהושע, אמר להן: בני, מפני מה אי אתם אוכלין בשר ואין אתם שותין יין? אמרו לו: נאכל בשר שממנו מקריבין על גבי מזבח, ועכשיו בטל? נשתה יין שמנסכין על גבי המזבח, ועכשיו בטל; וכן (מכות יט, א): 'והכא בבכור שנזרק דמו קודם חורבן הבית וחרב הבית ועדיין בשרו קיים, ומקשינן בשרו לדמו, מה דמו במזבח אף בשרו במזבח'. ויעוין עוד בברכת ציון (פסחים ס"ג קלו) שהאריך לדון במקורות מעין אלו וליישב אותם עם ההלכה דמקריבין אע"פ שאין בית, שלפיה לכאורה אין הבדל מהותי בין זמן הבית לזמן החורבן. ולפי המתבאר, נראה שביאור הדבר הוא שבסתמא דמילתא, המזבח הוא חלק מהבית, וחורבן הבית הוא גם חורבן המזבח. ואף שיש מציאות ביניים של מזבח ללא בית, לא הקפידו חז"ל להתנסח באופן שיתייחס למציאות זו. וכל שאין אפשרות ממשית להקריב, אלא רק אפשרות תיאורטית, הרי זה בגדר חורבן. ואכמ"ל עוד.

סיכום ומסקנות

דין מוסכם ופשוט הוא שמקריבין אף על פי שאין בית. הרב כשר הביא שלושה מקורות שלשיטתו עולה מהם שלא כדין זה בהבנתו הפשוטה, או עכ"פ שפסח אינו כלול בדין זה: (א) האמור במדרש הגדול שאין פסח אלא בבית הבחירה. (ב) האמור במדרש הביאור שפסח נוהג רק בזמן העבודה. (ג) הלשון בהגדה של פסח המתארת את קרבן פסח כקרבן שהיה נעשה בזמן שבית המקדש היה קיים.

לפי המתבאר, יש להשיב על שלוש הראיות: (א) בהמשך דברי מדרש הגדול, נכתב להדיא שפסח נעשה גם שלא בפני הבית, ונראה שהכוונה לבמת ציבור בשעת היתר הבמות, וכמפורש בספר יהושע ובמקומות נוספים שפסח נעשה גם שלא בבית הבחירה. ועוד נראה שמקום עשיית הפסח לא הוזכר שם כדבר שיש בו מן החידוש, אלא כדין פשוט שהצדוקים מודים בו, שבזמן הבית (לאפוקי זמן היתר הבמות) אין פסח נעשה אלא במזבח שבמקדש ולא במקומות אחרים, והחידוש אינו בדין זה אלא בלימוד מפסח לעיבור השנה שגם הוא צריך להיעשות דווקא במקדש. (ב) לא ברור מהו 'זמן העבודה' ובמה הוא שונה מזמן היתכנות הקרבת פסח. (ג) ההנחה הפשוטה, היסטורית והלכתית ומחשבתית, היא שהקרבה נעשית במזבח שמהווה חלק מבית המקדש ולא במזבח שעומד לבדו במקומו ללא מקדש. וזה ההסבר הפשוט גם לנוסח ההגדה וגם להתבטאויות נוספות שקושרות בין הקרבנות לבית המקדש.

מכל האמור עולה שאין לערער על דין מקריבין אף על פי שאין בית, והדין דין אמת וכולל את כל הקרבנות, ובכללם קרבן פסח; ואין לצמצם דין זה רק למציאות מסוימת של נפילת כתלי המקדש, אלא גם במציאות שבה אין לא כתלים ולא מקדש ולא מזבח, יש מצווה לבנות מזבח ולהקריב עליו פסח ושאר קרבנות, וכפשוט לשון הרמב"ם (הל' בית הבחירה ו, טו): 'מקריבין הקרבנות כולן, אף על פי שאין שם בית בנוי'.